

VERKORT VERSLAG
 AAN HET
PROVINCIAAL FRIESCH GENOOTSCHAP,
 WEGENS GEVONDENE
GESCHIEDKUNDIGE STUKKEN
 OP
TWEE WETENSCHAPPELIJKE REIZEN
DOOR ONS VADERLAND;
 VAN
W. E E K H O F F,
Werkend Lid des Genootschaps,
en Archivarius der Stad Leeuwarden.

Mijne Heeren! Zeer geachte Medeleden!

Op onze laatst gehoudene vergadering heeft ons geacht Medelid, de Heer en Mr. D. FOCKEMA, voorgesteld, en de Heer President mij diensvolgens verzocht, om dezer vergadering eenig *Verlag* te geven van de merkwaardigste bijzonderheden, welke met de bedoelingen van dit Genootschap in verband staan, die ik op twee wetenschappelijke *Reizen* door ons Vaderland, in de beide laatste jaren, heb opgespoord en aangeteekend

Volgaarne wil ik bij dezen aan dit vereerend verzoek trachten te voldoen

Van *Deventer*, waar ik mijn vriend HALBERTSMA bezocht, begaf ik mij, op de laatste reis, regtstreeks op *Utrecht*. Daar ik reeds sedert een paar jaren in briefwisseling was met den geleerden Oudheidkundige, den Staatsraad Jhr. VAN ASCH VAN WIJCK, Burgemeester dier stad, zoo werd mij gereedelijk toegang tot en gebruik van de Stedelijke Archiven vergund. Dat Archief toch, is thans even rijk van inhoud, als keurig van inrigting. ZEd. maakte mij al dadelijk opmerkzaam op vijf oude en belangrijke *Friesche Charters*, welke zekerlijk ten onzent onbekend zouden zijn, daar het Utrechtsche Archief, sedert SCHWARTZENBERG daaruit enkele stukken gebruikt had*, na de herbouwing van het stadhuis, uit andere verzamelingen aanzienlijk vermeerderd was.

Deze charters bestonden dan in:

A. Een *Handelsverdrag* van de stad *Stavoren* met de burgers van *Utrecht*, van het jaar 1246.

B. Een *Vredeverdrag* tusschen den *Grietman*, de Gezworenen en de Gemeente van *Wyldinghen* (*Weldinghe* of *Wonseradeel*) met de burgers van de stad *Utrecht*, van het jaar 1270. Veel kan er gezegd worden over de hooge geschiedkundige waarde van dit stuk. Het zij mij vergund, daarvan alleen aan te stippen, dat er in het *Charterboek* (I, 156) niet eerder dan 47 jaren na *dit* charter (dus in 1317) een blijk voorkomt, dat *Friesland*, of *Oostergoo* en *Westergoo*, of een van deszelfs onderdeelen, een *verbond van vrede of oorlog* met eenigen buitenlandschen staat of stad heeft gesloten; en, ten tweeden, dat dit stuk ontwijfelbaar be-

* Zie *Charterboek*, I, 303, 304 enz.

wijst, dat er *Grietmannen* in *Friesland* bestaan hebben *twintig jaren* vroeger dan de Heeren VAN BEYMA en VAN SMINIA daarvan kennis droegen, of daarvoor bewijzen konden aanvoeren*.

De jaarteekening van dit stuk voert ons dus meer en meer naar het midden van de dertiende eeuw, waarin, naar het gevoelen van de Heeren YPEIJ en FEITH, de groote verandering in de staatsgesteldheid van *Friesland* heeft plaats gehad, waarbij de burgerlijke en regterlijke verdeeling van dit gewest in *grietenijen* eene vroegere verdeeling in *marken* en *hemrikken* heeft vervangen †.

C. Een *Bevelschrift* van den Roomsch Koning ALBERTUS, den zoon van Keizer RUDOLF, aan de Friezen, om den *landvrede*, te *Neurenberg* gesloten, te houden en na te komen; van het jaar 1301. Daar wij zeer weinige brieven bezitten, door de Keizers *regtstreeks* aan de Friezen zelve afgevaardigd, zoo is dit uitvoerige stuk daarom, zoowel als om vele andere redenen, van groot gewigt. Met bevreemding mogen wij evenwel vragen, hoe dit origineel toch wel te *Utrecht* kwam, daar deze stad hierop geenerlei betrekking heeft. En eindelijk:

D en E. Twee *Verklaringen* van de stad *Stavoren* en van *Oostergoo* en *Westergoo* aan de Regering van *Utrecht*, dat zij den *vrede*, laatstelijk met den Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM gesloten, ook met de stad *Utrecht* willen houden; van het jaar 1415.

* Zie VAN SMINIA, *Grietmannen*, bl. 2.

† YPEIJ en FEITH, *Oudheden van het Gooregt en Groningen*, bl. 149.

Daar wij een gering getal charters uit de 13de en 14de eeuw bezitten, en allermint zoodanige, welke de betrekkingen der Friezen met hunne naburen verklaren, zoo zijn deze stukken voor onze geschiedenis gewis zeer belangrijk, gelijk de Heer VAN ASCH VAN WIJCK daarvan dan ook gebruik heeft gemaakt in zijn onlangs uitgekomen werk: *Geschiedkundige beschouwing van het oude Handelsverkeer van Utrecht*, waarin zeer gewigtige bijdragen ook voor onze Friesche geschiedenis voorkomen, daar ZEd. *Utrecht* gedurende eenige eeuwen als eene Friesche stad beschouwt.

De waarde van deze charters wordt niet weinig verhoogd door de oude en hoogst zonderlinge zegels of wapens, welke aan dezelve hangen, daar wellicht geen onzer ooit in de gelegenheid was, de oudste zegels te zien van *Oostergoo* en *Westergoo* en *Stavoren*, welke tevens door vinding en gravure uitmunten, of van *Wyldinghe*, waarop het raadselachtige *Sos* of *Sas* (*Sanctus?*) *Magnus Dux Frisonum* voorkomt*.

Dit dubbele belang van deze stukken was ook der aandacht niet ontgaan van ons werkzaam Medelid, den Heer Baron R. VAN BREUGEL. Kort nadat hij ze te *Utrecht* zag, deed hij derhalve in onze vergadering van Julij 11. een voorstel, of het Genootschap geene moeite zoude kunnen doen, ten

* Zie de beschrijving van een geheel ander zegel van *Westergoo* en van een gelijksoortig van *Oostergoo*, bij DRIESSEN, *Monumenta Groningana*, bl. 252. Een derde verschillend zegel van *Westergoo*, van 1435, geeft WINSEMIUS op, fol. 210. De onderlinge vergelijking levert stof tot nader onderzoek op.

einde afschriften van die charters en afteekeningen van die zegels te bekomen. Dit voorstel werd toen aangenomen; en daar ik op het punt stond, andermaal over *Utrecht* te reizen, zoo verzocht de Voorzitter mij, die taak op mij te willen nemen. Met medehulp van den oudsten zoon des Burgemeesters heb ik die vijf charters dan ook letterlijk gekopijeerd, en wel met geene geringe opoffering van tijd en moeite, daar ik nooit in de gelegenheid geweest was, stukken van zoo hoogen ouderdom, en in Latijn met zoo vele abbreviatiën, te lezen en af te schrijven. Omtrent de zegels ging ik met eenen teekenaar eene overeenkomst aan, om daarvan zeven afbeeldingen te vervaardigen. De heuschheid des Burgemeesters stond mij ook die vrijheid voor dezen persoon op het Archief toe.

Ik heb thans het genoegen, de *copiën van die charters* en de *afbeeldingen van die zegels* dezer Vergadering, ten behoeve van het Archief des Genootschaps, aan te bieden

Het is echter geenszins te verwonderen, dat de oude Bisschops-stad, die in vroegere eeuwen tot *Friesland* in zoo naauwe betrekking stond, niet nog veel meer stukken zoude bezitten, welke de bijzondere bewijzen van die naauwe betrekking zouden opleveren. Maar die *Charters van het oude Bisdóm* of van de *capittelen van St. Maarten* zijn thans allen in het bezit van het *Domein*, dat daarvan alleen administratief en geenerlei wetenschappelijk gebruik maakt. Zelfs wordt de toegang tot derzelver bezigtiging niet dan met veel moeite verleend. Dit ondervond ik, en was daarom verplicht, met mij-

nen vriend J. H. BEUCKER ANDREAE en den zoon des Heeren Burgemeesters, een uitstapje naar *Driebergen* te doen, ten einde den Agent van het Domein, den Heer VAN DOORN, zelve om dien toegang te verzoeken. Hij werd ons dan ook toegestaan; wij maakten gebruik van die vergunning; doch verwonderden ons aldra geenszins, dat die toegang zoo schaars verleend wordt, — omdat hij geheel doelloos is. Verbeeldt u, Mijne Heeren! eenige groote vertrekken met kisten en laden, waarin *duizend bij duizenden* perkamenten met zegels, in ordelooze hoopen, bijeen liggen, zonder opschrift of aanwijzing, zonder opzigt of registers. Ongetwijfeld zijn er onder deze menigte bisschoppelijke en kerkelijke Archiven van *Utrecht* een aantal, welke op *Friesland*, of wel op de *Stellingwerven*, welke eens tot het wereldlijk gebied der Bisschoppen behoorden, betrekking hebben; doch zoo lang het Domein, dat onverschillig is omtrent de wetenschappelijke waarde dier stukken, niemand benoemt, die dezelve rangschikt en beschrijft, zal elke poging van een doorreizend bezoeker vruchteloos zijn, om daarin met eenig goed gevolg tot een bepaald doel te werken. Hoe bekoorlijk zulk een antiek gezicht ook moge zijn, het is in zulk eenen toestand veeleer in staat om af te schrikken, en eerder droevige dan bemoedigende denkbeelden in het belang der wetenschap te verwekken.

Het was derhalve eene wezenlijke verlustiging, na dien chaos bezigtigd te hebben, het *Provinciaal Archief van Utrecht* te beschouwen, dewijl de onlangs benoemde Archivarius, de Heer VERMEULEN,

alles met zoo veel kennis en ijver in orde brengt, en met zoo veel minzaamheid alles toont en aanwijst, wat men tot eenig bepaald doel verlangt te kennen. Onder het groot getal stukken, ook daar bewaard, vond ik wel geene losse charters betrekkelijk *Friesland*, maar eene andere ontdekking stelde mij voor deze teleurstelling genoegzaam schadeloos. Ik vond er namelijk drie zeer oude *handschriften*, in groot folio, geheel op perkament geschreven, en met den enkelen titel van *Oestfriesland* en *Friesland* geteekend. Met die uitvoerige stukken wilde ik zeer gaarne nadere kennis maken. Bij een naauwkeurig onderzoek bleek mij ook weldra:

1. Dat de eerste band eene menigte verschillende *gift- of leenbrieven* bevatte, welke in 1398 en 1399, door *Hertog ALBRECHT van Beijeren*, aan de Friesche en Groninger Edelen zijn gegeven, ten einde het *leenstelsel* ook in deze provinciën in te voeren. Al deze leen- of verlijfbrieven zijn van des te grooter belang, omdat wij er slechts drie in het *Charterboek* bezitten. Ook de geleerde DRIESSEN kende in zijne belangrijke *Monumenta Groningana* (III, 495, en IV, 839) geene van die, zoo zeer door hem gezochte, giftbrieven, van welke EMMIUS (*Rerum Frisicarum*, lib. XVI, fol. 182, 8°) spreekt. DRIESSEN maakt slechts gewag van een *Register* derzelve, op de *Leenkamer te Rijssel* berustende, hetwelk hij in zijn laatste deel nog geheel mededeelt, doch de Stukken-zelve, hier door mij gevonden, kende hij niet. Enkele dier gunstbrieven heb ik voor het Archief der stad *Leeuwarden* geheel gekopieerd. Ook die aan *Bolsward*, en vooral

aan *Harlingen* gegeven, zijn zeer belangrijk, en tot dus verre nog onbekend.*

2. De tweede band is getiteld: *Copien autentique van den orginalen brieuen van Oest Vriesland, die geleuert zijn Hertoge Aelbrecht van Saxen.* Gij zult u herinneren, Mijne Heeren! dat een Register of eene Naamlijst van die stukken, welke al de landsheerlijke regten van Keizers en Vorsten op *Friesland* bevatten, achter in het eerste deel van het *Charterboek* is medegedeeld uit de Rekenkamer van *Rijssel*. Doch deze band bevat *die Stukken zelve*, benevens eenige latere brieven. Onder al dezelve zijn eenige, welke niet in het *Charterboek* voorkomen.

3. Dit laatste is mede het geval met den derden band, welke meest stukken bevat omtrent de overdracht van *Friesland* aan *KAREL van Oostenrijk*, van 1515 tot 1524. Allen, en bijzonder de onuitgegevene daaronder, komen mij hoogst belangrijk voor. Zeer vermoedelijk zijn deze Handschriften de zelfde stukken, waarnaar de Heeren THOE SCHWARTZENBERG, VAN WIJN, DE JONGE en DRIESSEN zoo lang te vergeefs hebben gezocht, en die toevallig te *Utrecht* gekomen zijn, waar niemand ze zocht.

Welke verschillende verzamelingen van kunst of

* Onder het afdrukken van dit verslag (Juni 1840) ontvang ik het hoogst belangrijke *Specimen historico-juridicum inaugurale de Origine Juris Municipalis Frisici* van genoemden mijnen vriend Mr. J. H. BEUCKER ANDREAE, waarvan de waarde niet weinig is vermeerderd door de mededeeling van de charters van *Stavoren* en *Wonseradeel*, onder A en B boven vermeld, en van de hier bedoelde gunstbrieven aan *Bolsward* en *Harlingen*.

wetenschap ik op mijne verdere reizen te *Dordrecht*, *Rotterdam*, *Delft* enz. ook heb gezien, het is natuurlijk, dat zij op de Friesche oudheden weinig betrekking hadden. Anders was dit in 's *Gravenhage*, waar de goedheid van den Baron R. VAN BREUGEL mij den toegang tot de voornaamste inrigtingen opende. Indien het groote *Rijks-Archief*, hetwelk *zestien* zalen van het Binnenhof bevat, voor iederen beoefenaar van de geschiedenis een voorwerp is van eerbied en hooge belangstelling, wegens den rijkdom van gewigtige Lands bescheiden, daar bewaard, — voor mij scheen deze verzameling steeds boven de algemeene nog eene *bijzondere* waarde te bezitten, omdat ik daarin eene gewigtige zaak betrekkelijk *Friesland* zocht, welke ik er, naar het mij voorkwam, noodwendig vinden moest. Zoodra ik het *Rijks-Archief* betreden had, zocht ik, namelijk, naar het *Archief der Stadhouders van Friesland*: naar die verzameling van stukken of losse bescheiden, welke gerigt waren aan- of afkomstig zijn van de voorvaderen onzes Konings, toen deze te *Leeuwarden* gezeteld waren. En waarlijk, naauwelijs had ik, met den Heer VAN BREUGEL en den Rijks-Chartermeester, den Heer J. A. DE ZWAAN Cz., vier zalen bezigtigd, of ik zie reeds van verre eene groote kast met opgepakte stukken en opschriften, in welke laatste ik dadelijk de forsche hand van den ijverigen Secretaris van Prins WILLEM den vierde, NICOLAAS ARNOLDI, later Burgemeester van *Leeuwarden*, herkende. Ik behoef u mijne vreugde niet te schetsen. Dadelijk begon ik met de naauwkeurige bezigtiging van die pakketten, en vernam toen, dat deze verzameling voor eenige jaren hier

was overgebracht van het *Amortisatie-Syndicaat*, waar zij lang gelegen had, omdat men ze beschouwde als stukken, behoorende tot de *Stadhouderlijke Domeinen*.

Onmogelijk is het mij, kortelijk te vermelden, al wat deze groote verzameling wel bevat. Ik vond er onder: eene menigte stukken betrekkelijk het burgerlijk en finantiëel bestuur van *Friesland*, in verschillende tijdperken; — een aantal *Slag- en Togtorders* van *Graaf WILLEM LODEWIJK*, van 1592 tot 1601, en daarbij de originele geteekende en gedrukte *platte gronden* van Steden of Schansen, zoo als die bij de belegering van dezelve door onderscheidene, ook latere, Vorsten gebruikt zijn; — *Accoorden en Capitulatiën*, gemaakt bij het veroveren van verscheidene Steden, ten tijde van de *Graven WILLEM LODEWIJK, ERNST CASIMIR en HENDRIK CASIMIR*, van 1596 tot 1629, met vele andere militaire zaken; — vele stukken nopens de huishoudelijke belangen der Vorsten, ja zelfs *Catalogi* van hunne *Boekverzamelingen* en *Inventarissen hunner Nalatenschappen*, tot in bijzonderheden; — eene menigte bescheiden omtrent de *Raadsbestellingen van de Friesche Steden*, van 1632 tot 1750; — een aantal zaken nopens de *Akademie van Franeker*, en het *Stedelijk Bestuur* van die stad; — verscheidene Bundels Stukken betrekkelijk de Steden *Sneek, Dockum, Harlingen, Stavoren, Slooten en Hindeloopen*; — vele Staats-Resolutiën, Stemregisters, Missives, Registers, Plakkaten, Staten en partikuliere zaken van Staatsmannen enz.; — zes oorspronkelijke brieven van den Hopman *FREDERIK VAN VERVOU* aan *Graaf WILLEM LODEWIJK*, over

*

zijne bemoeijingen in de zaak van den gefailleerden Ontvanger Generaal *TACO DIJXTRA*; — een zonderlinge *Almanak van de Grietslieden van de Zevenwolden*, van 1664; — eene nette en lange gegraveerde *Kaart van Wonseradeel*, met gezigten op al de dorpen dezer grietenij, van 1659, in drie vellen, die bij niemand anders bekend is; — vele stukken doch waar zoude ik eindigen, indien ik u verder de talrijke Friesche bijzonderheden zoude opnoemen, welke deze verzameling bevat, waaruit ik zeer vele aanteekeningen voor mijne reeds bewerkte *Geschiedkundige Beschrijving van Leeuwarden* gemaakt, en dus eene mijner hoofdbedoelingen bereikt heb.

En, Mijne Heeren! wat ik daar zag, is slechts de helft van het vroegere *Archief der Friesche Stadhouders*. De Heer Archivarius DE JONGE zeide mij, de andere helft dier stukken, van het Syndicaat ontvangen, overgedragen te hebben aan het *Huis-Archief des Konings*, omdat deze meest bestonden uit brieven en bescheiden, welke de Stadhouders meer persoonlijk betroffen. Nadat ik uit de naamlijst daarvan eenige stukken had opgeteekend, waarin ik belang stelde, heeft ook de minzame bereidwilligheid van den Heer Staatsraad GROEN VAN PRINSTERER, met wien ik reeds vroeger in briefwisseling was, mij de inzage daarvan verschaft. En, waarlijk, die verzameling, en al hetgeen het *Huis-Archief* bevat, is niet minder gewichtig. Behalve de vroeger vermelde oorspronkelijke stukken tusschen Graaf WILLEM LODEWIJK en MICHEL HÖGELKO*,

* Zie *De vrje Fries*, I, bl. 322.

vond ik hier toevallig eene verzameling van brieven van den Frieschen Raadsheer SCHOTANUS A STERINGA, Lid van de Algemeene Staten, uit 's *Hage* geschreven aan onze *Prinses ALBERTINE AGNES*, over Friesche zaken, waarvan ik de antwoorden van de Vorstin zelve, in 60 originele brieven, in mijne eigene verzameling (uit den boedel van een der nakomelingen van SCHOTANUS) bezit.

Indien ik niet vreesde, uwe aandacht te vermoeijen, zoo zoude ik u hier, uit mijne aanteekeeningen, nog veelvuldige bijzonderheden kunnen mededeelen van al hetgene ik gedurende tien dagen zag, in beide deze Archiven, of wel op de *Koninklijke Bibliotheek*, die ik dagelijks bezocht, en waarin ik, onder voorlichting van mijnen vriend den Bibliothecaris, den Heer J. W. HOLTROP, zoo veel zeldzaams en schoons vond. De vroegere verzameling van Friesche handschriften en boeken van HERBELL moest daár wel allereerst mijne aandacht bezig houden, gelijk ik daarvan ook met vrucht heb gebruik gemaakt. Veel is daarin bewaard, dat den tegenwoordigen beoefenaars van de Friesche geschiedenis van dienst kan zijn. Ten einde de Leden van dit Genootschap nu mogen weten, wat die verzameling toch wel bevat, behoorde er eene Lijst van die stukken bij het Genootschap aanwezig te zijn. Daar dit nu *niet* het geval is, zoo heb ik gezorgd daarvan eene copie te bekomen, welke ik U hierbij, ten behoeve van het Genootschap, aanbied. Ik heb tevens bij den Heer Archivarius DE JONGE aanzoek gedaan, om afschriften te bekomen van de uitvoerige *Naamljsten der stukken van de Friesche Stadhouders, in het Rijks-*

en *Huis-Archief* bewaard. Doch tot dus verre heb ik het genoeg niet, ook deze hier ter tafel te kunnen brengen, hoewel ik hoop, dat mij dit op eene volgende vergadering mag gebeuren.*

En hiermede, Mijne Heeren! meen ik zoo kort mogelijk aan uw verlangen voldaan, en tevens eene erkentelijke hulde bewezen te hebben aan de bereidwillige minzaamheid, welke zoo vele aanzienlijke en geleerde personen mij zoo aangenaam bewezen hebben. Want ik ben gevoelig voor deze heusche dienstvaardigheid en echte humaniteit, welke mij een bewijs opleverden van den sterken band, die de beoefenaars der wetenschappen, bij het streven naar een gelijk doel, verbindt, al bestaat er ook een groot verschil in stand en in de mate der krachten. Ik heb nog echter gezwegen van al hetgeen de *Bibliotheken der Utrechtsche en Leydsche Akademiën*, die der *Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, of die der stad *Haarlem*, of wel de rijke *Kaartverzameling* van mijnen vriend Mr. BODEL NIJENHUIS te *Leyden*, of

* Terwijl dit blad in proef is, heb ik op eene vierde reis naar 's *Hage*, in Junij 1840, een afschrift van de eerste dezer Naamlijsten van den Heer Archivarius DE JONGE, ten behoeve van het Genootschap, ontvangen, door welke goedheid ZEd. ons ten hoogste aan zich verplicht heeft.

Tevens kan ik niet nalaten hier bij te voegen, dat het mij gelukt is, van de Koninklijke Bibliotheek, uit de verzameling van HERBELL, bij voorraad terug te bekomen, al de Boeken, Charters en losse stukken betrekkelijk de Stad *Sneek* en het *Oud Burger Weeshuis* aldaar, welke tegelijk met de andere boeken van HERBELL waren verkocht.

andere verzamelingen te *Amsterdam* en elders, voor de Friesche geschiedenis en letterkunde opleveren. — Genoeg, zoo ik U overtuigd mogt hebben, dat er in ons *Vaderland* zelf nog veelvuldige rijke bronnen en bouwstoffen voorhanden zijn betrekkelijk die onderwerpen, aan wier beoefening ons Genootschap is toegewijd. Genoeg, zoo ik bij U den wensch en het voornemen mogt opgewekt hebben, om bij de behandeling van belangrijke geschiedkundige onderwerpen, U ook aan die bronnen te laven, en, bij het genoegen, aan reizen verbonden, ook dat wetenschappelijk genot te smaken, hetwelk ik, door Gods zegen, onder de aangenaamste herinneringen mijns levens mag tellen.

Leeuwarden, den 8 April 1839.

